

Aleksandra Samonek
Uniwersytet Jagielloński

Współczesne metody rozumowań prawniczych w dorobku polskiej teorii prawa – podsumowanie prac V Zjazdu Młodych Teoretyków Prawa „Teoria prawa między nowoczesnością a ponowoczesnością”, Kraków, 15–18 września 2011 r.

W dniach 15–18 września 2011 r. w Domu Gościennym Uniwersytetu Jagiellońskiego „Przegorzały” w Krakowie odbył się V Zjazd Młodych Teoretyków Prawa zatytułowany „Teoria prawa między nowoczesnością a ponowoczesnością” – było to piąte spotkanie z serii Szkoły Młodych Filozofów Prawa. Poprzednie odbyły się w Katowicach (2003 r.), Lublinie (2005 r.), Sulejowie (2007 r.) oraz Olsztynie (2009 r.). Główną ideą cyklu zjazdów jest umożliwienie młodym pracownikom naukowym (tj. osobom nieposiadającym habilitacji), a także doktorantom i studentom, przeprowadzenia dyskusji na skalę ogólnokrajową we własnym gronie – a tym samym podsumowanie dorobku nowych pracowników katedr teorii i filozofii prawa na wszystkich wydziałach prawa w Polsce.

Nowoczesna teoria prawa pojawiła się już w XVIII wieku – najważniejsze wówczas pytania dotyczyły prawa narodów, prawa cywilnego oraz miejsca prawa natury w systemie normatywnym¹. Współczesna teoria prawa jest produktem, który powstał po rewizji podejścia pozytywistycznego oraz krótkotrwałej burzy wywołanej powodzeniem pomysłów postmodernistów na gruncie filozofii. Natomiast najnowsze rozważania dotyczące prawoznawstwa, zwłaszcza w Polsce, dotyczą raczej analitycznej i normatywnej teorii prawa, ich zastosowań do potrzeb nowych technologii, coraz bardziej dynamicznej kultury prawnej. I tak, tematyka V Zjazdu Młodych Teoretyków Prawa obejmowała m.in. 1) zastosowanie nowych metod formalnych w analizie normatywnej, 2) zasady współczesnego dyskursu prawniczego, 3) wykładni prawa oraz 4) dobrej legislacji.

Znacząca część pomysłów była podsumowaniem i oceną osiągnięć pozytywizmu, realizmu oraz nowoczesnych teorii sprawiedliwości lub próbą przedstawienia manife-

¹ H.C. Black (red.), *Black's Law Dictionary: Definitions of the Terms and Phrases of American and English Jurisprudence, Ancient and Modern*, St. Paul 1991.

stu jurysprudencji postmodernistycznej – dekonstrukcji logocentryzmu tekstów prawnych². Tego ostatniego dotyczy również, niezwykle popularna w ponowoczesnej teorii prawa sprawa uzasadnienia praw człowieka³, której poświęcono część programu merytorycznego Zjazdu.

W części poświęconej współczesnym metodom rozumowań prawniczych pojawiły się propozycje rozwiązań dotyczących m.in. obowiązywania i wartości logicznej normy ten wiersz został tak złożony, że wydaje się nie mieć spacji oraz analizy dynamicznej systemu normatywnego. Pierwszego dnia konferencji odbyła się dyskusja dotycząca uogólnionego brzmienia argumentu przedstawionego przez J. Hage⁴ na rzecz użycia dynamicznej logiki epistemicznej dla rozwiązania problemu bytu i powinności. Zaprezentowano również szczegółowo argument za przejściem od faktów do powinności postulowany przez J. Hage.

Podstawowym pytaniem, jakie należy postawić w związku z tym zagadnieniem, jest: czy istnieje wnioskowanie, którego wniosek zawiera wyrażenie „powinno być tak, że” (lub inny wariant wyrażający powinność), a przesłanki tego rozumowania nie zawierają takiego wyrażenia? Pomimo powszechności poglądu o nieistnieniu takiego przejścia, J. Hage podjął próbę rekonstrukcji rozumowania przeprowadzonego przez J. Searle’a⁵ i jego udoskonalenia przez wprowadzenie tzw. *legaltransactions* – operacji modyfikujących sytuację normatywną agentów. Technicznie pomysł J. Hage oparty jest na użyciu treści propozycjonalnej wyrażań aktów mowy oraz operacji „odczuślowienia”.

W literaturze można spotkać się z opinią, że rozwiązanie problemu bytu i powinności jest niezbędne dla ustalenia m. in. biologicznych podstaw prawa⁶. Jednak argument J. Hage pozostaje zagadnieniem kontrowersyjnym. Propozycją zażegnania tej kontrowersji jest zastosowanie formalizmu związanego z dynamiczną logiką epistemiczną (DEL) w myśl zasady *legal transactions are public announcements*. Najprostszym przykładem DEL jest tzw. *public announcement logic*⁷, lecz w literaturze można znaleźć bardzo złożone systemy, z których szczególnie interesujące dla dyskusji filozoficzno-prawnych są dynamiczne logiki deontyczne⁸.

Innym postulatem dla zastosowania logik w rozumowaniach prawniczych jest pomysł logiki adaptatywnej, stworzonej dla systemów rozumowań, które muszą radzić sobie ze sprzecznościami⁹. Przyjęcie logiki adaptatywnej pozwala na utrzymanie i odpowiednie dostosowanie przyjętych wcześniej wierszy rozumowania, gdy pojawia się wiersz z nimi sprzeczny¹⁰, a to za sprawą tzw. dynamicznej teorii dowodów i odpowiedniego doboru logik ograniczających rozumowanie. Przy okazji rozpatrywania możliwych zastosowań adaptacyjności w rozumowaniu prawniczym warto zwrócić szczególną uwagę

² C. Douzinas, R. Warrington, S. McVeigh, *Postmodern jurisprudence: the law of text in the texts of law*, London–New York 1993.

³ C. Douzinas, *The end of human rights: critical legal thought at the turn of the century*, Oxford 2000.

⁴ J. Hage, *Legal transactions and the derivation of "ought" from "is"*, <http://ssrn.com/abstract=1599533>.

⁵ J.R. Searle, *How to Derive 'Ought' From 'Is'*, „Philosophical Review” 1964/73, s. 43–58.

⁶ H. Gommer, *From the 'is' to the 'ought'*, „Archiv für Rechts- und Sozialphilosophie” 2010, s. 449–468.

⁷ J. van Benthem, *'One is a Lonely Number': on the logic of communication*, w: Z. Chatzidakis, P. Koepke, W. Pohlers, (red.), *ASL Lecture Notes in Logic 2002/27: Logic Colloquium '02*.

⁸ P. Balbiani, P. Seban, *Reasoning About Permitted Announcements*, „Journal of Philosophical Logic” 2011; K. Segerberg, *DDL: a dynamic deontic logic*, „Synthese” 2011.

⁹ D. Batens, *Adaptieve logica's: een aanzet om elkaar te begrijpen* w: J.P. Van Bendegem, G. Kornelis (red.), *Iedereen die niet denkt zoals ik, volge mij*, „Acta 16de Nederlands-Vlaamse Filosofiedag”, Brussels 1994, s. 13–19.

¹⁰ D. Batens, *A survey of inconsistency-adaptive logics* w: D. Batens, C. Mortenson, G. Priest, J.P. Van Bendegem (red.), *Frontiers of Paraconsistent Logic*, Baldock 2000, s. 49–73.

na różnicę między logiką adaptywną a parakonsystentną. Ta druga również oferuje możliwość poradzenia sobie z napotkaną w rozumowaniu sprzecznością¹¹, jednak za cenę przyjęcia tej sprzeczności, a nie dostosowania systemu dedukcyjnego celem jej eliminacji.

W ramach tematów zaproponowanych przez uczestników pojawiło się także wiele zagadnień związanych z wykładnią prawa polskiego i europejskiego. Współcześnie przyjęte zasady wykładni w znacznym stopniu warunkują możliwość rozwiązania zagadnień spornych na gruncie tak teorii prawa, jak praktyki prawniczej¹². Uczestnicy konferencji przedstawili różne koncepcje wykładni: zarówno nowsze zastosowania stworzonych w XX wieku koncepcji, jak zupełnie współczesne hybrydowe modele interpretacji prawa europejskiego i międzynarodowego. W ramach tych pierwszych znalazł się oryginalizm – amerykańska koncepcja interpretacji konstytucji zgodnie z jej pierwotnym brzmieniem¹³ oraz wykładnia derywacyjna. Rozważano modyfikacje teorii wykładni, które wprowadza paradygmat kulturowy, w tym również przekład. W dyskusji powołano wielokrotnie argumenty dotyczące interpretacji tekstu, w tym prawnego, formułowane przez S. Fisha¹⁴. Wpływ języka na zasady wykładni prawa wyszczególniony został zwłaszcza w ramach dyskusji na temat dokonywania przekładu aktów prawa europejskiego. Dla interpretowania aktów prawa międzynarodowego postulowano również zasadę konstytucjonalizacji; zaprezentowano ją jako metodę hermeneutyczną – przeprowadzaną właśnie z perspektywy regulacji zawartych w konstytucji państwa recypującego czy wdrażającego normy prawa międzynarodowego, dostosowującego je do własnych potrzeb.

Powiązane z zagadnieniem wykładni prawa tematy, które pojawiły się w wystąpieniach uczestników Zjazdu, to także problem legislacji oraz poziomu dyskursu prawniczego. Ogromną większość poszczególnych elementów zasady dobrego prawodawstwa – tj. reguły stanowienia prawa – określają orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego (postulat spójności, przejrzystości, kompletności itd.). Wiele wystąpień dotyczyło właśnie sposobu wydawania i implementacji tego rodzaju zasad do praktyki legislacyjnej. Negatywnie oceniono stan polskiego ustawodawstwa w zakresie stosowania zasady dobrej legislacji, która, jak podkreślono, wywodzi się z zasady państwa prawnego.

Wśród prezentacji wyników badań znalazło się również wiele analiz dotyczących wykorzystania w prawie neuronauk, psychologii, teorii ewolucji oraz filozofii umysłu. Wydaje się, że najciekawsze osiągnięcia w stosowaniu neuronauk w prawie wciąż ograniczają się do kryminalistyki, w szczególności teorii dowodów, oraz prawa karnego. Choć w ostatnich latach niejednokrotnie podejmowano w Polsce próby wykazania nietrywialnej użyteczności *neuroscience* w zakresie prawa cywilnego czy procedury cywilnej, nie udało się sformułować przekonującego argumentu, że w zakresie tych dziedzin stosowanie metod uzyskanych z neuronauk przynosi jakiegokolwiek wymierne korzyści. Nieco lepiej przedstawia się sytuacja psychologii – wystąpienia dotyczące przestępstw generowanych emocjami oraz wpływu natury człowieka na podejmowane przez niego działania podlegające ocenie prawnocarnej dotyczyły istotnych proble-

¹¹ M. Nasieniewski, *A Comparison of Two Approaches to Parainconsistency: Flemish and Polish*, „Logic and Logical Philosophy” 2001/9, Paraconsistency III.

¹² K. Pleszka, *Wykładnia rozszerzająca*, Warszawa 2010.

¹³ K.E. Whittington, *Constitutional Interpretation: Textual Meaning, Original Intent, and Judicial Review*, Lawrence 2001.

¹⁴ S. Fish, *How to Write a Sentence: And How to Read One*, New York 2011.

mów związanych z przestrzeganiem norm prawnych, zasadności kary i funkcji prawa, w szczególności funkcji represyjnej prawa karnego – mocno kontrowersyjnej i wciąż dyskutowanej¹⁵.

Ponadto, omówiono popularną ostatnio wśród polskich filozofów prawa koncepcję dwutorowości ewolucji biologicznej, opartej na doborze naturalnym, oraz kulturowej, będącej procesem emergentnym względem pokoleniowych zmian genetycznych. Wspomniana koncepcja jest tym bardziej godna zainteresowania, że można w niej odnaleźć propozycje odpowiedzi na istotne z punktu widzenia normatywności pytania¹⁶. Należą do nich m.in. pytania o naturę prawa, wartości, jakie są w nim realizowane, motywacje do przestrzegania oraz tworzenia prawa.

Podobnie jak w przypadku XIX Zjazdu Katedr Teorii i Filozofii Państwa i Prawa w Jastrzębiej Górze w 2010 r., w obradach krakowskiego Zjazdu wzięli udział członkowie Koła Młodych Sekcji Polskiej IVR – Międzynarodowego Stowarzyszenia Filozofii Prawa i Filozofii Społecznej. Koło Młodych zostało założone w 2008 r. przez studentów wydziałów prawa Uniwersytetu Warszawskiego oraz Uniwersytetu Jagiellońskiego. Obecnie w pracach Koła uczestniczy aktywnie ponad 50 stałych członków z całej Polski. Koło organizuje od 2009 r. warsztaty studentów i doktorantów na Ogólnoświatowym Kongresie IVR – dotąd odbyły się dwa warsztaty: w Pekinie (2009 r.) oraz we Frankfurcie na Menem (2011 r.). Działalność poszczególnych sekcji Koła można śledzić na bieżąco na stronie www.ivrpl.wordpress.com.

¹⁵ W. Wróbel, A. Zoll, *Polskie prawo karne. Część ogólna*, Kraków 2010.

¹⁶ W. Załuski, *Ewolucyjna teoria prawa*, Warszawa 2009.